

Burian, Václav

Renesansowa płyta nagrobna córki mieszczanina z Raciborza w Kučerovie na Morawach

---

Ochrona Zabytków 19/1 (72), 72-77

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

VÁCLAV BURIAN

RENASANSOWA PŁYTA NAGROBNA CÓRKI MIESZCZANINA Z RACIBORZA W KUČEROVIE NA MORAWACH

W środkowej części Moraw, około siedem kilometrów na południe od miasta powiatowego Vyškov, u zachodniego podnóża łańcucha wzgórz Chřiby, rozciąga się gmina Kučerov. Do r. 1945 była to wieś po większej części niemiecka, stanowiąca część tzw. „enklawy wyszkowskiej”. Na cmentarzu widną z daleka dominantę stanowi odwieczny kościół parafialny św. Piotra i Pawła (il. 1), w którym uchodził dotychczas bliższej uwadze ważny miejscowy zabytek, a mianowicie renesansowy kamień nagrobny Mariny Herfertówny z Raciborza¹, którego problematyka jest przedmiotem niniejszej notatki.

Mimo swego wyjątkowego charakteru nagrobek nie zwrócił dotychczas na siebie uwagi przy żadnej okazji². Z nagrobkiem wiąże się bezpośrednio tylko ówczesny zapis metrykalny³. Zbieg okoliczności sprawił, że proboszcz z Kučerova, Filip Orchites, właśnie w r. 1608 założył księgę metrykalną, w której pod dniem 16 sierpnia 1608, jako siódmą pozycję zejścia dość szczegółowo wymienił pogrzeb Mariny, córki Krzysztofa Herferta z Raciborza: *Die 16. Augusti sepeliui des Ehrenvesten wundt Namhafften Herrn Cristoffori Herffert Bürger in Rattibor Eheleibliche Tochtter Marinam* (il. 6). Bliższe szczegóły pierwotnego położenia nagrobka są nieznane. Na zasadzie rodzaju uszkodzeń (nieczytelna prawa część napisu) zdaje się, że był on umieszczony w posadzce nad

grobem i to najprawdopodobniej przy ścianie po stronie epistoły we wnętrzu kościoła. Główny zrąb kościoła jest widomie dawnej daty — w źródłach historycznych kościół wzmiankowany jest pod r. 1235 i 1238, dowodem jego wczesnego założenia jest wezwanie św. Piotra i Pawła oraz zachowana chrzcielnica późnoromańska w formie czary. Waclaw Richter przypuszcza⁴, że mamy tu do czynienia ze świątynią co najmniej późnoromańską, zniekształconą przez przebudowy z lat 1706—1707, 1712, 1816 i 1817 oraz przez nowe adaptacje w latach 1890—92 i 1903⁵. Jest wielce prawdopodobne, że któregoś z wyżej podanych lat nagrobek został umieszczony na teraźniejszym miejscu. W załamie muru przy północnej ścianie kościoła została wykonana ukośna domurówka i do niej dociągnięta dwiema żelaznymi klamrami płyta nagrobna, która widocznie przy podnoszeniu z poprzedniego miejsca pękła w poprzek (il. il. 2, 3).

Płaskowcowa płyta nagrobna ma wymiary: 64×110 cm i jest zwłaszcza w części figuralnej bardzo dobrze zachowana, mimo iż stale jest bezpośrednio wystawiona na wpływ zmian atmosferycznych i wegetacji (przez ich oddziaływanie jest uszkodzona głównie dolna część obramowania). Płaskorzeźba przedstawia dziewczynkę, odzianą w typowy strój renesansowy. Długa suknia spływa stożkowato ku ziemi, dolny jej brzeg odsłania tylko czubki obuwi.

¹ Nagrobek odnalazłem dn. 19 lipca 1964 r. Jego dokumentację fotograficzną sporządzono 16 sierpnia, kalkę napisu 4 października 1964 r.

² Archiwum Państwowe w Brnie, zespół B 16, nr 454. Nie wymieniony w pracach odnoszących się do kościoła, np.: Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren*, II. Abtheilung, *Brünner Diöcese*, III. Band, Brünn 1860, s. 435. Josef Hross, *Aus dem Archiv der Pfarre Kutscherau*. „Tagespost” VIII (1926) nr 1, s. 5—6, nr 3, s. 5, nr 7, s. 4—5.

³ Archiwum Państwowe w Brnie, zespół E 67, sygn. M 2779, fol. 128 a.

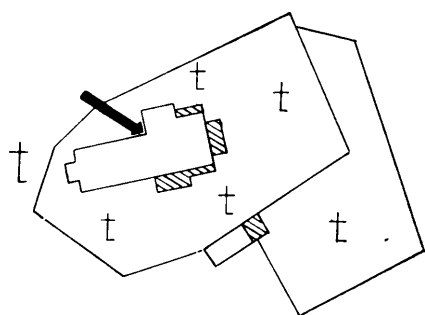
⁴ Václav Richter, *Umělecko-historický materiál z archivu olomouckých jezuitů*. „Sborník Krajského vlastivědného musea v Olomouci”, Dział B, III (1955), s. 223—231.

⁵ Ostatnią datę przytacza: Alois Hrudíčka, *Topografie diecese brněnské*, Brno 1908, s. 550.

1. Kučerov, pow. Vyškov na Morawach. Kościół parafialny św. św. Piotra i Pawła (fot. Václav Burian 1964)

1. Kučerov, arr. Vyškov, Moravie. Eglise paroissiale St. Pierre et St. Paul

2. Kučerov, pow. Vyškov na Morawach. Plan sytuacyjny kościoła św. św. Piotra i Pawła z oznaczeniem teraźniejszego umieszczenia kamienia nagrobnego Mariny Herfertówny z 1608 r. (rys. Václav Burian)

2. Kučerov, arr. Vyškov, Moravie. Eglise St. Pierre et St. Paul. Plan de situation de la place où se trouve la pierre tumulaire de Marina Herfert datée de l'année 1608

Szyję okala karbowana kryza, na ramiona zarzucony krótki, otwarty z przodu płaszczek z kołnierzykiem. W dłoniach obleczonych w rękawiczki trzyma różaniec, na szyi ma zawieszony okrągły medalion (il. 3). Głowa (il. 4) spoczywa na sfałdowanej prostokątnej poduszce z chwastami (il. 3). Prostokątna płaszczyna, w którą jest wkomponowana postać, przechodzi od ramion w łuk nad głową, który wraz z pasem napisu na obwodzie kamienia tworzy dwa wrożniki, wypełnione dekoracją roślinną. O ile można sądzić z wysokości postaci i z portretowo

przedstawionej twarzy, chodzi o dziewczynkę około 5—6-letnią⁶.

Napis na obramowaniu płyty, wykonany klinową frakturą wgłębną, obecnie można odczytać tylko częściowo. Na górze słowo *Anno* i części pierwszych dwóch cyfr daty *16..*, a dalej *den 17. August: ist.* Dalszy ciąg tekstu po lewej stronie jest czytelny, z wyjątkiem mocno uszkodzonych ostatnich słów (*in Gott Entschlaffen Marina des Ehrenvest. H:*). Podobnie przedstawia się stan i w dolnej części obramowania, gdzie można z trudem odczytać wyraz *Rattibor* i środek następnego *Eheleibliche*. Po stronie prawej bez większego trudu odczytać można tylko pierwsze trzy słowa, w następnych zaś jedynie niektóre litery, natomiast z ostatniego słowa można rozpoznać zaledwie początkowe „A” i korpusy niektórych liter. Do upewnienia się w odczytaniu imienia ojca i charakteru zmarłej (*Cristoff Herffert, Eheleibliche*) przyczynił się zapis metrykalny⁷, rozszyfrowanie zaś nieczytelnej niemal formuły końcowej (*verleihe eine fröhliche Aufferstehung*) zostało umożliwione przez porównanie z tekstami napisów nagrobnych w kościele farnym parafii św. Maurycego w Ołomuńcu, pochodzącymi z tego samego okresu czasu co płyta nagrobna z Kučerova: na zniszczonym kamieniu

⁶ Za łaskawą konsultację składam podziękowanie dr. med. Janowi Strejčkovi, lekarzowi specjalście w Ołomuńcu.

⁷ Patrz przyp. 5.

3. Kučerov, pow. Vyškov na Morawach. Pochodzący z 1608 r. kamień nagrobny Mariny Herfertówny z Raciborza przy kościele miejscowym (fot. Václav Burian 1964)

3. Kučerov, arr. Vyškov, Moravie. Pierre tumulaire de Marina Herfert de Raciborz aux pieds de l'église locale

4. Kamień nagrobny Mariny Herfertówny z 1608 r., szczególnie (fot. Václav Burian 1964)

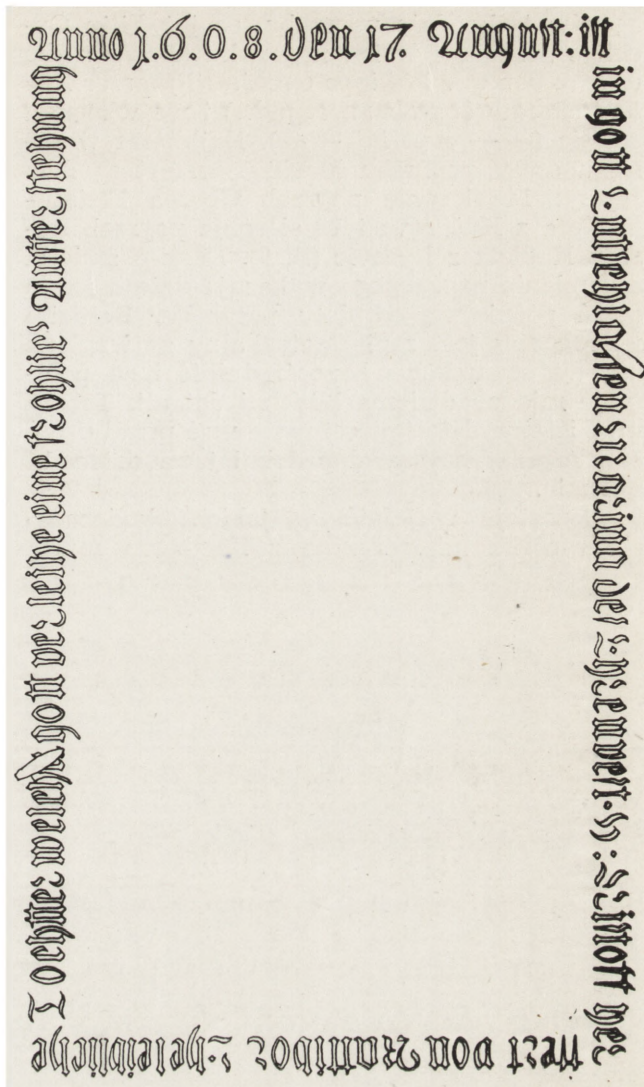
4. Pierre tumulaire de Marina Herfert de l'année 1608, détail

nagrobny Thallerów z czasu po r. 1570⁸ oraz z trzecim napisem na nagrobku rodziny Adamów z r. 1667⁹. Brzmienie tekstu po rekonstrukcji jest zatem następujące: Anno 1.6.0.8. den 17. August: ist/ in Gott Entschlaffen Marina des Ehrenvest. H: Cristoff Her/ffert von Rattibor Eheleibliche/ Tochtter welcher Gott verleihe eine frolic' [he] Aufferstehung (il. 5). Za ikonograficznie najbliższy można uważać tylko pochodzący ze zlikwidowanego trzeciego

⁸ Anno Domini 1570 den 19ten October ist in Gott entschlafen der Erbar und Gottfürchtige Georg Thaller seines Alter im 40 Jahre.

Anno — — den 15 Januar ist in Gott entschlafen die Ehrbare und Tugendsame Katharina Thallerin im Alter — — der Gott verleihe ihnen und allen eine fröhliche Auferstehung. (Bohumil Zlámal, Dějiny kostela sv. Mořice v Olomouci, Olomouc 1939, s. 70).

⁹ ANNO 1653 DEN 12. SEPTEMBER IST IN

5. Rekonstrukcja napisu na kamieniu nagrobnym Mariny Herfertówny z 1608 r. (rys. Václav Burian)

5. Reconstruction de l'épithaphe du tombeau de Marina Herfert de l'année 1608

ementarza w Bučovicach nagrobek nieznannej kobiety z r. 1601, na którym zmarła jest przedstawiona w płaskorzeźbie do połowy postaci, a mało czytelny napis czeski umieszczony jest na tabliczce w dolnej połowie nagrobka¹⁰.

Rozbieżność w datowaniu metrykalnego zapisu Orchitesa (16 sierpnia) i płyty nagrobnej zmusza nas do zastanowienia się nad słusznością tej drugiej daty. W najstarszych księgach metrykalnych podawano z reguły przy zapisach

GOTT / ENTSCHLAFEN UND LIGT ALHIER BEGRABEN DER EHRENFESTE / UND VORNEHME / HERR HANS ADAM BVRGER UND HANDELSMANN IN / OLLMITZ. DER ALLMECHTIGE GOTT VERLEYHE IM UND DEN / SEINIGEN EINE FRELICHE AVFFERSTEHUNG. (Tamże, s. 68).

¹⁰ Alois Procházka, Náhrobníky. „Vlastivědný sborník okresu vyškovského”, Díl II: Soupis památek pravěkých a historických, VII, Slavkov 1933, s. 14, il. 9.

zgonów tylko datę pogrzebu, co też Filip Orchites zaznaczył w ich nagłówku (*Folgend die welche von mir Philippo Orchites Pfarrer zu Kutscheraw begrabenn seyndtt*) i we własnym zapisie (— — *sepeliui* — —). Najbliższe w zasięgu czasu pogrzebu Mariny Herfert są dwa zapisy: 14 sierpnia pogrzeb Georga Fleischhackera z Kučerova i 18 sierpnia pogrzeb Roziny Kadletz z Lysovic (il. 6). Dane o śmierci z kamienia nagrobego wykazują datę o jeden dzień późniejszą od daty pogrzebu. Bardziej wiarogodny jest zapis metrykalny ze względu na swą stosunkową bezpośredniość i na położenie między dwiema bliskimi datami. Trzeba więc istotną datę śmierci przesunąć przed dzień 16 sierpnia, najprawdopodobniej na dzień 14 sierpnia.

Pozostaje wyjaśnić, w jakich okolicznościach córka mieszczanina z Raciborza mogła

się znaleźć w głębi Moraw, które w części południowej powracały zaledwie do normalnego życia po grozie najazdu Bočkajowców, a co więcej były ówczesne ogniskiem sporu między stanami i cesarzem Rudolfem. W danej sytuacji możemy przypuszczać tylko podróż w jakimś bliżej nieznanym celu, przy czym można wziąć pod uwagę kontakty z rodzinami polskimi, np. Łukasza Dembińskiego z Dembiny, burgrabiego biskupstwa ołomunieckiego, wzmiankowanego na Morawach w latach 1594—1608¹¹, który w r. 1612 kupił sąsiedni majątek Bohdalice¹² (fragment jego kamienia nagrobego z 1616 r. znaleziono w krypcie kościoła w Vyskovie¹³). W bliższych kontaktach z rodziną Krzysztofa Herferta mógł pozostawać także autor zapisu metrykalnego, pochodzący z Ołomuńca kučerovski proboszcz, Filip Orchites, z którym pośród studentów uniwersytetu oł-

*Folgend die welche von mir Philippo Orchites Pfarrer zu Kutscheraw
begrabenn seyndtt. - Anno 1608.*

Die 24 Mai sepeliui filiam Magdal. Laurenti Wyzers vom Kutscheraw
Die 29 Mai sepeliui Annam filiam Jacobi Wolff Gallen vom Kutscheraw
Die 21 Juni sepeliui Barbaram filiam Wintzell Jandels von Kutscheraw
Die 3 Juli sepeliui Caspari Oler filiam Dorotheam von Kutscheraw
Item sepeliui Jane Bergondel filiam Margaretham vom Kutscheraw
Die 14 Augusti sepeliui Georgium Kuyfabor hospitem ex Kutscheraw
*Die 16 Augusti sepeliui, des Ehrenraths vndt Raths Rathen, Herr, Christoffen Gersert
Bürger in Kattibor Egi Kutscheraw Tochter Marinam.*
Die 18 Augusti sepeliui filiam Bartholomei Kadletz Rosina von Kutscheraw
Die 27 septemb: sepeliui uxorem Appoloniam Viti Kuyfabor von Kutscheraw
Die 20 Octobris sepeliui filium Andream Moritz Kuyfabor zu Kutscheraw
Die 14 Nouemb: sepeliui Dorotheam filiam Urbani Jandell von Kutscheraw
Die 21 Nouemb: sepeliui Dorotheam filiam Tobie Ziegell von Kutscheraw
Die 27 Nouemb: sepeliui Valentinum filium Joanni Kutscher von Kutscheraw

6. Zapis w księdze metrykalnej o pogrzebie Mariny Herfertówny w Kučerowie z 1608 r. Archiwum Państwowe w Brnie, M 2779

6. Enregistrement de l'acte de l'enterrement de Marina Herfert à Kučerov en 1608 dans le registre de la paroisse. Archives Nationales à Brno. M. 2779

¹¹ Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Wiedeń 1930, s. 162 (nr 521) i s. 535.

¹² Gregor Wolný, *Die Markgrafschaft Mähren*,

II. Band, Brüner Kreis, I. Abtheilung, Brünn 1836, s. 163.

¹³ Alois Procházka, o.c., s. 30.

munieckiego w r. 1585 zapisanych było wielu Ślązaków i Polaków¹⁴. W związku z tym należy wspomnieć też jego kontakty z dziekanem opawskim Mikulašem Sarkanderem, który w czasie zatargów cesarza Rudolfa z bratem Matyjaszem był ze względów politycznych więziony w r. 1609 na zamku w Vyškovie, a do odwiedzających uwięzionego Mikulaša należał także Filip Orchites¹⁵, który w latach 1603, 1607 pełnił obowiązki proboszcza w Kietrze na terenie Śląska¹⁶. Również ta okoliczność jest następnym, jeszcze bliższym dowodem stosunków Orchitesa ze Śląskiem, które nie ustały nawet po dziesiątkach lat, bowiem jeszcze w latach 1622—28 jako wikariusz ołomuniecki odstąpił kolegium jezuickiemu w Ołomuńcu swą należność od miasta Kietrz w sumie 5.000 złotych¹⁷. (Dla wyjaśnienia trzeba tu dodać, że archidiaconat w Kietrze znajduje się wpraw-

dzie na terenie Polski, ale dotychczas stanowi enklawę arcybiskupstwa w Ołomuńcu, pod administracją apostołską w Opolu¹⁸). Także uderzająca zgodność tekstu na kamieniu nagrobnym z zapisem metrykalnym zmusza do zastanowienia się, czy ta współzależność nie ma przyczyny w jednym i tym samym autorze, a tym może być jedynie Filip Orchites. W ten sposób nie udało się wszakże zamknąć całkowicie kręgu dowodów wokół postawionego problemu. Może polskim historykom powiedzie się naświetlić okoliczności powstania tego materialnego dowodu kontaktów Śląska i Moraw na początku XVII wieku¹⁹.

Václav Burian
Ołomuniec Vlastivědný Ústav
Nám. Republiky 5, 6

przełożyła Jadwiga Bułakowska

¹⁴ Archiwum Państwowe w Ołomuńcu, Uniwersytet Ołomuniecki, uniwersytecka księga immatrykulacyjna I, nr 5, s. 14. František Činěk, *Matricula Academiae Olomucensis*. „Ročenka Cyrilometodějské fakulty bohoslovecké v Olomouci za dobu od r. 1918 do r. 1928”, Ołomuniec 1929, s. 53.

¹⁵ Vojtěch Procházka, *Z minulosti vyškovského zámku*, Vyškov 1928, s. 11.

¹⁶ Jan Tenora, Josef Foltynovský, *Bl. Jan Sarkander*, Ołomuniec 1920, s. 51, 55, 62.

¹⁷ Archiwum Państwowe w Brnie, zespół E 28, sygn. M 6/6.

¹⁸ Por. *Catalogus cleri archidioecesis Olomucensis*, Ołomuniec 1946, s. 126.

¹⁹ Poszukiwania bliższych danych co do Krzysztofa Herferta na terenie Polski pozostały bezskuteczne. Za współpracę w tym zakresie składam podziękowanie Instytutowi Historii PAN (Zakład Dokumentacji) w Krakowie (informacja z dn. 24 listopada 1964 r.).

PIERRE TOMBALE D'UNE JEUNE FILLE BOURGEOISE DE RACIBORZ APPARTENANT A L'EPOQUE DE LA RENAISSANCE, DECOUVERTE A KUCEROV EN MORAVIE

Près de l'église paroissiale de St. Pierre et St. Paul à Kučerov (distrikt de Vyškov en Moravie) il y a la pierre tombale de Marina, fille de Christophe Herfert de Raciborz, enterrée d'après l'építaphe le 17 août 1608. En même temps, son enterrement est immatriculé à la dite paroisse. Sur la pierre tombale, il y a un relief d'une petite fille âgée de 5—6 ans, vêtue d'un costume Renaissance. L'építaphe sur la pierre tombale est à peu près illisible et devait être restaurée (voir dessin). A part de cette restauration,

le problème essentiel de ce travail consiste en la recherche des circonstances qui avaient amené cette jeune fille de Raciborz de la Silésie en Moravie. D'après les matériaux rassemblés, il s'agissait peut-être des relations avec une famille de petits nobles d'origine polonaise ou avec Filip Orchites, curé de ce temps-là à Kučerov qui avait été lié intimement à la Silésie.

przełożyła J. Škopková

KONSTANTY TIUNIN

KOCIOŁ PRÓŻNIOWY DO DEZYNSEKcji W PAŃSTWOWYM MUZEUM ETNOGRAFICZNYM W WARSZAWIE

Myśl budowy kotła próżniowego i zastąpienia nim prymitywnych urządzeń skrzyniowych do dezynsekcji obiektów dwusiarczkiem węgla wysunął kons. Marian Lesiak jeszcze w roku 1958. Projekt kotła, o ile mi wiadomo, został

oparty na prototypie toruńskim. Realizacja tych zamierzeń napotkała jednak na wiele nieprzewidzianych trudności. Wprawdzie budowa kotła jak i prace przy adaptacji pomieszczenia zostały wykonane już w roku 1960, ale ze